

VI. ІНФОРМАЦІЯ ПРО СЕМІНАР КЕРІВНИКІВ БІБЛІОТЕК НДУ НАН УКРАЇНИ (травень 2014 р.)

Інформація про семінар для керівників бібліотек НДУ НАН України на тему: «Бібліотека науково-дослідної установи: підсумки, завдання та пріоритети діяльності»

22 травня 2014 р. у НБУВ відбувся традиційний щорічний семінар для керівників бібліотек науково-дослідних установ НАН України. Захід мав на меті проаналізувати роботу бібліотек за 2013 р., визначити пріоритети і завдання на перспективу, залучити провідних фахівців і науковців НБУВ до обговорення шляхів розв'язання проблемних питань сучасної бібліотечної практики.

Про основні підсумки і завдання діяльності бібліотек НДУ з бібліотечно-інформаційного супроводу наукових досліджень йшлося у виступі **вченого секретаря Інформаційно-бібліотечної ради НАН України Г. І. Солоіденко**. Доповідачка основну увагу зосередила на багатоаспектному аналізі стану діяльності бібліотек системи. Зазначалося, що за звітний період мережа бібліотек лишилася незмінною, проте, зберігається тенденція до зменшення кількості бібліотечних фахівців, збільшення групи працівників пенсійного та передпенсійного віку, відсутності кадрового резерву. Наголошувалося, що взятий країною курс на євроінтеграцію, спонукає кожну установу до поглибленого моніторингу своєї роботи, пошуку додаткових резервів, підвищення ефективності праці. Ставилося завдання на необхідності кожного керівника бібліотеки вдумливо працювати на перспективу, забезпечити наступність в роботі, дотримуватися термінів проведення перевірок бібліотечних фондів.

Аналізуючи стан комплектування бібліотечних фондів, доповідачка зупинилася на питанні надходжень літератури до бібліотек. Зокрема, з 103 бібліотек НДУ дев'ять отримали лише до 100 видань. Як на суттєву проблему, вказувалося на послаблення книгообмінних зв'язків. Зазначено, що 30% бібліотек взагалі не займаються книгообміном через відсутність коштів на пересилку. Водночас наголошувалося, що деякі бібліотеки продовжували отримувати допомогу у комплектуванні від зарубіжних організацій, співпрацювати з товариствами. Наводилися приклади з досвіду роботи бібліотек інститутів народознавства, технічної теплофізики, ядерних досліджень, мовознавства та ін. Тривали децентралізовані надходження до бібліотек зарубіжної періодики, однак не регулярно і неповними комплектами. Учасникам семінару

пропонувалося активізувати книгообмін з Центром формування бібліотечно-інформаційних ресурсів НБУВ, активніше поширювати власні видання. Позитивно була оцінена співпраця НБУВ з низкою бібліотек, зокрема інститутів археології, геологічних наук, енциклопедичних досліджень, історії України, літератури, мистецтвознавства, фольклористики та етнології, політичних і етнонаціональних досліджень.

Як зазначалося в доповіді, окремі бібліотеки приділяли увагу формуванню фондів на електронних носіях, що здійснювалося шляхом оцифрування та сканування документів, архівування ресурсів з Інтернету та використання документів інших фондоутримувачів на підставі угод про співпрацю. Наголошувалося на досвіді роботи бібліотек Інституту біології південних морів, яка завершила створення депозитарію всіх періодичних і продовжуваних видань установи, Інституту ботаніки з оцифрування 1300 статей «Українського ботанічного журналу», Інституту народознавства, який спільно з Центром міської історії Центрально-Східної Європи створив електронну версію колекції поштівок Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка.

Акцентувалася увага слухачів на зниженні показників обслуговування користувачів, зокрема зменшенні кількості читачів основних груп – науковців і аспірантів. Порівняно з попереднім роком знизилися показники книговидачі та відвідування, а подорожчання поштових послуг не дозволяє повною мірою використати можливості МБА.

Детально аналізувався стан матеріально-технічного забезпечення бібліотек. Наводилися факти старіння технічної бази бібліотек, яка здебільшого формується за залишковим принципом і в основному не новою технікою. Зазначалося, що на даний час 60 бібліотек взагалі не мають комп'ютерної техніки. Проблемним залишається питання програмного забезпечення, недостатнім є наповнення сторінок бібліотек на веб-сайтах установ.

Завершуючи свій виступ, Г. І. Солоіденко наголосила на необхідності міжбібліотечної взаємодії з питань формування та використання бібліотечно-інформаційних ресурсів, створенні та поширенні власних електронних ресурсів і послуг, посиленні уваги до пропаганди бібліотечно-інформаційних і бібліографічних ресурсів через Інтернет, зокрема, цінних зібрань та колекцій вчених, позиціонуванні своєї бібліотеки в інформаційному просторі України.

Питання щодо джерел отримання бібліотечно-інформаційних ресурсів суттєво доповнив виступ «Загальноакадемічна система онлайн-доступу до ресурсів провідних постачальників наукової

інформації» **заввідділу міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків НБУВ Т. І. Арсенко**. Доповідачка поінформувала учасників семінару про стан та перспективи забезпечення зарубіжною інформацією бібліотек НДУ НАН України. Зокрема, у 2013 р. Національною бібліотекою України імені В.І.Вернадського для 57 установ НАН України надано доступ до баз даних таких видавництв: «Elsevier», «EBSCO», «IOP Science» (Institute of Physics Publishing); для окремих установ НАН України – до БД «Inspec», а також на пільгових або тестових умовах – до БД «ARDI» (Access to Research for Development and Innovation), «BioOne» (за підтримки асоціації «Інформатіо-Консорціум» у співробітництві з «Electronic Information for Libraries»), «Електронної бібліотеки дисертацій Російської державної бібліотеки», «Електронного читального залу Президентської бібліотеки імені Б. М. Єльцина», «Polpred.com» та «East View» (Росія).

НБУВ здійснено аналіз статистичних даних щодо ефективності використання установами НАН України зарубіжних БД наукової інформації у 2013 р. та опрацьовано заявки на них від наукових установ на 2014 р. Зазначено, що забезпечення централізованого доступу до передплачених БД наукової інформації здійснюється відповідно до положень Постанови НАН України «Про заходи із забезпечення централізованого доступу до зарубіжних баз наукової інформації та представлення періодичних видань НАН України у провідних наукометричних базах» № 2 від 15.01.2014 р. Відмічалось також, що контролюється і підтримується виконання вимог усіх попередніх домовленостей про надання доступу до тих продуктів, які слугують інформаційній підтримці пріоритетних напрямів української науки.

Блок питань у програмі семінару передбачав розкриття тематики, пов'язаної з організацією обмінного фонду бібліотеки, розвитком документообміну та перерозподілу літератури. Ці напрями роботи досить детально висвітлені у виступах **заввідділу обмінно-резервного фонду Т. В. Коваль, а також завсектору депозитарного бібліотечного фонду НБУВ О. Ю. Кірданові**. Їхні повідомлення підкріплювалися посиланнями на окремі положення, які прописані в регламентуючій документації та коментарями щодо їх застосування у практичній діяльності бібліотек. Зокрема, йшлося про наказ Міністерства культури і мистецтв України від 23.03.2005 № 152 «Про затвердження Інструкції про організацію та порядок обміну, перерозподілу і розповсюдження документів серед бібліотек України через систему обмінних фондів». Згідно з даною інструкцією було акцентовано увагу на особливостях роботи з обмінними фондами,

які необхідно узгоджувати з бухгалтерськими документами та правилами. На документи, що надходять до обмінного фонду, інвентарна книга обліку не ведеться, а складаються бібліографічні описи (для алфавітного каталогу). Ця частина фонду відокремлена від основного фонду, не використовується для обслуговування користувачів та не береться на баланс установи.

Визначалися основні складники обмінного фонду, до якого зокрема, включаються видання бібліотеки і установи, документи з ліквідованих бібліотек, документи, отримані у дарунок від приватних осіб, установ і організацій та придбані для книгообміну. Зверталася увага на те, що до обмінного фонду не включають документи, які входять до Державного реєстру національного культурного надбання України, документи з грифом «Для службового користування» та газети. Присутні отримали інформацію про організацію та розповсюдження документів обмінного фонду, документального оформлення їх передавання. Йшлося і про інформаційно-організаційну роботу з обмінним фондом, зокрема, про складання і поширення інформаційно-бібліографічних списків, про створення єдиного списку (в електронному вигляді) обмінного фонду, про необхідність систематичного перегляду документів на предмет виявлення застарілих за змістом та пошкоджених видань, здійснення контролю за вилученням і списанням. Наголошувалося також на обов'язковому поданні до НБУВ списків на вилучення документів з фондів бібліотек НДУ НАН України. Наприкінці було запропоновано контактну інформацію сектору організації обмінних та резервних фондів і каталогів: тел.: 38(044)235-13-78, е-пошта: orf-nbuu@ukr.net; сектору депозитарного бібліотечного фонду НБУВ: тел: 38(044)525-80-79, е-пошта_nbuu-depozit@ukr.net.

Роль бібліографічного покажчика «Обмінний фонд Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського» як засобу організації документообмінних зв'язків бібліотек, розглядалася у виступі **м. н. с. Центру формування бібліотечно-інформаційних ресурсів НБУВ Л. А. Пестрецової**. Презентуючи перший випуск цього видання, доповідачка наголосила на тому, що структура покажчика побудована з метою надати інформацію для бібліотек про видання НБУВ, нові надходження за державними цільовими програмами, та видання, що надійшли для подальшого розповсюдження, представити ретроспективну частину обмінного фонду (за 1950–2008 рр.). В покажчику окремим розділом подано видання, які розшукує НБУВ для поповнення своїх фондів, а також

представлено зразок форми, для замовлення літератури. У ході виступу доповідачка продемонструвала окремі видання, що надійшли до обмінного фонду НБУВ, які після завершення семінару змогли отримати його учасники.

У виступі «Обов'язковий примірник видань НДУ НАН України як джерело комплектування фондів НБУВ» **м. н. с. Центру формування бібліотечно-інформаційних ресурсів НБУВ Л. Д. Чайковської** було проаналізовано стан надходження обов'язкового примірника. Ця інформація представлена у 19 випуску інформаційно-аналітичного огляду «Робота бібліотек науково-дослідних установ у 2013 році».

Фондовий блок питань був представлений повідомленням з досвіду організації роботи з колекціями вчених **завбібліотекою Національного науково-природничого музею Т. В. Макарової**. На конкретних прикладах з приймання та опрацювання літератури, що надійшла від відомого вченого ентомолога, у минулому співробітника Інституту зоології, а пізніше Музею, к.б.н. Юрія Павловича Некрутенка, доповідачка розповіла про роботу з реконструкції його колекції. Зокрема, вона поінформувала про співпрацю з колегами та сином вченого, щодо визначення ядра книжкового зібрання, розшуку інформації про наявність окремих видань колекції у фондах бібліотеки Інституту зоології, про виокремлення та опрацювання частини фонду з лепідоптерології (досить цінне зібрання вітчизняної та зарубіжної наукової літератури про метеликів). Т. В. Макарова повідомила про роботу над створенням бібліотеки фундатора та першого директора Зоологічного музею, д.б.н. Щербака Миколи Миколайовича.

Відбулася також конструктивна розмова про підготовку НБУВ видання «Українські персональні біографічні покажчики». З повідомленням про організацію і методику цієї роботи виступив **заввідділу Інституту біографічних досліджень НБУВ О. М. Яценко**. Він запросив до участі у роботі над виданням бібліотечних працівників НДУ НАН України. У його виступі були чітко окреслені вимоги щодо подання інформації про персональні біографічні покажчики, підготовлені установами НАН України. Наголошено, що інформацію про персональні біографічні покажчики необхідно надсилати до Інституту біографічних досліджень НБУВ у вигляді списку. До переліку слід включати біографічні описи як окремо виданих посібників, так і аналітичні описи (персональні біографічні покажчики в періодичних та продовжуваних виданнях), що видані установою протягом усього

періоду її існування. З метою уніфікації інформації та зручності її подальшого опрацювання доповідачем було роздано анкету «Вимоги до подання інформації до Інституту біографічних досліджень». Зазначалося, що зібрані дані слід зберегти у текстовому (Microsoft Word) файлі та надіслати е-поштою за адресою biobibliohr@ukr.net., тел. 38(044)288–13–84.

Важливі аспекти міжбібліотечного співробітництва та взаємообміну бібліографічною інформацією було розкрито у доповіді **керівника Центру науково-бібліографічної інформації НБУВ Т. В. Добко** «Фонд виконаних бібліографічних довідок НБУВ як важливий інформаційний ресурс для бібліотек НДУ». Звертаючись до історії питання, доповідачка, ознайомила присутніх з низкою науково-організаційних, науково-методичних і практичних заходів, спрямованих на розвиток довідково-бібліографічної роботи в країні. Наголошувалося, що у 1975 р. Президією АН УРСР було затверджено «Положення про організацію та координацію інформаційно-бібліографічної роботи в АН УРСР», яким покладалося на ЦНБ АН УРСР і ЛНБ ім. В. Стефаніка виконання письмових бібліографічних довідок на замовлення установ, підприємств, організацій та читачів. У Бібліотеці зберігається і поповнюється архів виконаних письмових довідок, основу якого становили тематичні бібліографічні списки.

Неопубліковані довідки та списки стали об'єктом систематичного обліку з 1950 р. і нині складають єдиний багатогалузевий фонд письмових довідок НБУВ (понад 30 тис.). Цей ресурс є важливим джерелом, для вивчення історії розвитку бібліографічної діяльності та задоволення інформаційних потреб користувачів.

Вагомою складовою довідкового апарату бібліотек НДУ та джерелом бібліографічного пошуку став архів копій письмових довідок і списків, виконаних кожною з бібліотек системи НАН України. Доповідачка продемонструвала низку щорічних інформаційних покажчиків, які виходили з 1970-х до 1990-х рр. і відновлених на початку 1990-х. Для прикладу було продемонстровано «Інформаційний покажчик неопублікованих бібліографічних списків, виконаних бібліотеками науково-дослідних установ НАН України за 2011 р.» Нині цей цінний бібліографічний матеріал, що зберігається в архівах бібліотек, відцифровується і надається у суспільне використання. Зазначалося, що користувачі можуть придбати готовий список літератури з архіву виконаних довідок, або замовити у відділі довідково-бібліографічного обслуговування НБУВ підготовку бібліографічного списку за темою наукової праці, освітньої потреби

чи виробничої діяльності згідно з «Положенням про надання платних послуг у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського». Ілюструвалися можливості пошуку і форми замовлення тематичних списків бібліотеками НДУ. На завершення виступу Т. В. Добко запросила присутніх до участі у зведеному електронному каталозі неопублікованих бібліографічних списків. Звернулася з проханням передати електронні копії найважливіших тематичних довідок, які зберігають свою актуальність, інформаційне значення та містять значне хронологічне і кількісне наповнення.

Всю інформацію потрібно надсилати на адресу: 03039, м. Київ, проспект 40-річчя Жовтня, 3, НБУВ, Відділ довідково-бібліографічного обслуговування, тел.: 38(044)524-25-96, 38(044)524-27-63; е-пошта: dobko@bimir.net.

Завідділу технологій дистанційного обслуговування, Н. Ю. Каліберда у своєму виступі поінформувала присутніх про новий напрям роботи НБУВ, зорієнтований на оперативне науково-інформаційне забезпечення академічних установ новою актуальною інформацією відповідно до основних напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук НАН України.

Демонструвався новий ресурс «Наукові реферативні огляди», який у тестовому доступі представлено на сайті Бібліотеки. Зазначалося, що створення даного ресурсу є одним із пріоритетних напрямів у діяльності НБУВ, його формування здійснюється на основі затверджених Президією НАН України «Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2014–2018 рр.» Звертаючись до присутніх, Н. Ю. Каліберда запропонувала керівникам та фахівцям бібліотек взяти активну участь у визначенні інформаційних пріоритетів відповідно до профілів діяльності установ та в забезпеченні підтримки постійного зворотнього зв'язку з фахівцями НБУВ.

У виступі-презентації «Бібліометрика української науки» **завідділу бібліометрії та наукометрії НБУВ Л. Й. Костенка** повідомлялося про основні критерії визначення внеску в науку кожного конкретного вченого. У світовій практиці для цього найчастіше використовуються два критерії – публікаційна активність та показник цитованості його робіт. Зупиняючись на досвіді Великої Британії у визначенні ефективності наукової діяльності доповідач зазначив, що оцінкою результативності дослідницької діяльності Комітет з науки та технологій Британського парламенту пропонує вважати індекс цитування

як допоміжний показник, а за основний брати експертний висновок. У ході атестації вченого враховуються, насамперед, чотири найвагоміші праці за п'ять останніх років та формулювання наукового внеску оприлюдненого в них. Тобто, система атестації спонукає до підвищення якості публікацій, а не їх кількості.

Наводилися конкретні приклади використання британської моделі оцінювання результативності науковців, що відповідає концепції так званих бібліометричних портретів учених у системі Google Scholar, де розміщено упорядкований список публікацій науковця, бібліометричні показники, діаграма цитувань його праць, зв'язки з колегами тощо. Учасникам семінару було продемонстровано процедуру створення бібліометричного портрету вченого.

Слухачі були також ознайомлені з інформаційно-аналітичною системою «Бібліометрика української науки», яка є інтегратором і наукометричною надбудовою над розпорощеними у Google Scholar бібліометричними портретами вітчизняних науковців. За її допомогою стало можливим представити суспільству цілісну картину стану української науки у галузевому, регіональному та відомчому аспектах. Завершуючи виступ, Л. Й. Костенко наголосив на необхідності мати власну інтегровану систему оцінювання результативності наукової діяльності окремих учених, колективів (відділів), наукових установ, активізації створення бібліометричних портретів учених України.

Під час семінару його учасники мали можливість обговорити правові аспекти питань організації роботи бібліотеки, забезпечення збереження фондів, соціального захисту працівників, отримати кваліфіковану консультацію **завідділу ЦК профспілок працівників НАН України Є. І. Меркулова**. Акцентуючи увагу на погіршенні фінансування академічних установ виступаючий порадив стежити за дотриманням пункту колективного договору установи, який стосується збереження надбавки за особливі умови роботи. Ним було запропоновано у разі виникнення непорозумінь, стосовно соціального захисту працівників бібліотек, звертатися за роз'ясненнями до Президії ЦК профспілок НАН України за тел. 38(044)289-00-50.

Підводячи підсумки роботи семінару, **н. с. Відділу наукової організації бібліотечно-інформаційних процесів НБУВ Н. І. Смаглова** зазначила, що програма заходу дозволила обговорити широке коло питань, що стосувалися актуальних проблем розвитку сучасної бібліотеки, ознайомитися з інноваційним досвідом роботи та новими технологіями пропонуваними для спільного розроблення та використання. Звертаючись до керівників бібліотек, Н. І. Смаглова

наголосила на тому, що у нинішній складній ситуації бібліотеки зобов'язані чітко організувати роботу, ефективно використовувати ті обмежені ресурси, що є, максимально розвивати міжбібліотечну співпрацю. Акцентувалася увага на необхідності усвідомлення особистої відповідальності за стан та збереження бібліотеки та її колективу, на важливості практичними справами доводити адміністрації та користувачам потрібність і професійну обізнаність.

Здійснено побіжний аналіз звітів, підготовлених керівниками бібліотек НДУ, позитивно оцінено роботу низки бібліотечних колективів, відзначено окремих керівників за поглиблений аналіз виконаної роботи, вмиле бачення завдань і перспектив подальшої діяльності. Позитивним є факт розширення кола бібліотек що успішно впоралися з цим завданням. Зокрема, були названі бібліотеки інститутів геологічних наук, геофізики, геохімії, мінералогії та рудоутворення, хімії поверхні, Національного науково-природничого музею. Водночас зверталася увага на характерні недоліки та помилки, що мали місце у звітах бібліотек за 2013 р. Відсутність деяких статистичних планових показників, що не дозволило проаналізувати ступінь виконання запланованих завдань, свідчить про відсутність належного обліку роботи, дає підстави для скорочення «зайвих» фахівців. Для підтвердження такого висновку наводилися приклади, коли в бібліотеках зі штатом один-два працівника виконано значно більший обсяг робіт, ніж у бібліотеках, що мають удвічі й утричі більші колективи.

У виступі прозвучали слова подяки керівникам бібліотек, котрі творчо, ініціативно та відповідально ставляться до вирішення завдань бібліотечно-інформаційного забезпечення вітчизняної науки, успішно співпрацюють з НБУВ у вирішенні проблем бібліотечної практики.

VII. ДОДАТКИ

Додаток 1

Зведені показники роботи
бібліотек НДУ НАН України в 2013 р

